

функціонування і організації формування політичної нації. Це комплексний, інтегральний показник, який включає в себе багато приватних, спеціальних понять. Проте це тільки один бік проблеми, що розглядається, бо кількісними параметрами справа далеко не вичерпується.

Список використаних джерел

1. Котигоренко В. О. Сучасна українська нація: через кризовий розвиток / В. О. Котигоренко // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – Київ: «Видавництво «Гілея», 2015. – Вип.103 (12). – С.301–314.
2. Лебедев С. Д. Светско-религиозное взаимодействие как диалог культур (социально-когнитивный аспект) [Электронный ресурс] / С. Д. Лебедев. – Режим доступа: <http://www.socionav.narod.ru/monograf/glava3.htm>.
3. Лубський В. І. Релігієзнавча наука та освіта в Україні на поч. XXI ст. // Філософія та політологія у структурі сучасного соціогуманітарного знання: монографія / В. І. Лубський, Т. Г. Горбаченко. – Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2011. – 319 с.
4. Мчедлова М. М. Место религии в социально-политическом процессе: цивилизационные основания и современные тенденции: автореф. дис. ... д-ра полит. наук / М. М. Мчедлова. – М., 2011. – 53 с.
5. Писманик М. Г. Религиоведы и богословы: нужны и возможны ли диалоги? / М. Г. Писманик // Вопросы религии и религиоведения. – 2010. – №3. – С.279–291.
6. Религия в самосознании народа: религиозный фактор в идентификационных процессах / отв. ред. М. П. Мчедлов. – М.: Институт социологии РАН, 2008. – 415 с.
7. Релігійний чинник у процесах нації– та державотворення: досвід сучасної України: монографія. – Київ: Ін-т політич. і етнонац. дослід. ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. – 272 с.
8. Хвастунова Ю. В. Некоторые методологические аспекты исследования религии / Ю. В. Хвастунова // Вестн. Томского гос. ун-та. – 2012. – №365. – С.42–44.
9. Як можливе релігієзнавство сьогодні?: [спецвипуск] // Філософська думка: Український наук.-теорет. часоп. – 2013. – №3. – С.5–132.
10. Berger P. L. The desecularization of the world: A global overview // The desecularization of the world: Resurgent religion and world politics / Ed. by P. L. Berger. – Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company, 1999.

References

1. Kotyhorenko V. O. Suchasna ukrains'ka natsiia: che-rezkryzovyy rozvytok / V. O. Kotyhorenko // Hileia: naukovyy visnyk. Zbirnyk naukovykh prats' / Hol. red. V. M. Vashkevych. – Kyiv: «Vydavnytstvo «Hileia», 2015. – Vyp.103 (12). – S.301–314.
2. Lebedev S. D. Svetsko-religioznoe vzaimodejstvie kak dialog kul'tur (social'no-kognitivnyj aspekt) [Elektronnyj resurs] / S. D. Lebedev. – Rezhim dostupu: <http://www.socionav.narod.ru/monograf/glava3.htm>.
3. Lubs'kyj V. I. Relihiieznavcha nauka ta osvita v Ukraini na poch. XXI st. // Filosofiia ta politolohiia u strukturi suchasnoho sotsiohumanitarnoho znannia: monohrafiia / V. I. Lubs'kyj, T. H. Horbachenko. – Kyiv: KNU imeni Tarasa Shevchenka, 2011. – 319 s.
4. Mchedlova M. M. Mesto religii v social'no-politicheskom processe: civilizacionnye osnovanija i sovremennye tendencii: avto-ref. dis. ... d-ra polit. nauk / M. M. Mchedlova. – M., 2011. – 53 s.
5. Pismanik M. G. Religiovedy i bogoslovy: nuzhny i voz-mozhny li dialogi? / M. G. Pismanik // Voprosy religii i religiovedenija. – 2010. – №3. – S.279–291.
6. Religija v samosoznanii naroda: religioznyj faktor v iden-tifikacionnyh processah / otv. red. M. P. Mchedlov. – M.: Institut sociologii RAN, 2008. – 415 s.
7. Relihijnij chynnyk u protsesakh natsiie– ta derzhavotvoren-nia: dosvid suchasnoi Ukrainy: monohrafiia. – Kyiv: In-t politych. i etnonats. doslid. im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy, 2012. – 272 s.
8. Hvastunova Ju. V. Nekotorye metodologicheskie aspekty issledovanija religii / Ju. V. Hvastunova // Vestn. Tomskogo gos. un-ta. – 2012. – №365. – S.42–44.
9. Yak mozhlyve relihiieznavstvo s'ohodni?: [spetsvypusk] // Filoso-f's'ka dumka: Ukrain's'kyj nauk.-teoret. chasop. – 2013. – №3. – S.5–132.

10. Berger P. L. The desecularization of the world: A global overview // The desecularization of the world: Resurgent religion and world politics / Ed. by P. L. Berger. – Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company, 1999.

Bortnikova O. G., PhD, Associate Professor, Post-doctoral fellow, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), bortnikova.olena@ukr.net

Organization of processes of functioning of religious and political subjects as a factor of the formation of a political nation in Ukraine

The article is dedicated to the investigation of such phenomenon as a political nation and the process of its formation in modern conditions in Ukraine. The possibilities of effective interaction of religious and political subjects in the ethno-national process are investigated and assessed. The main attention is focused on practical ways of identifying the basic parameters of the interaction of religious and political subjects on the parameter type, nature and direction and content of interaction concerning the process of formation of the Ukrainian political nation.

Keywords: religion, politics, religious-political interaction, ethno-national process, political nation.

* * *

УДК2–44:2–47:141.7:130.2

Капріцин І. І.

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри соціальної філософії та управління, Запорізький національний університет (Україна, Запоріжжя), ikaprityn@gmail.com

СПАДКОЄМНІСТЬ У РОЗВИТКУ РЕЛІГІЙНОЇ КУЛЬТУРИ: ЗАГАЛЬНЕ І ОСОБЛИВЕ

Розглядається проблема визначеності спадкоємності у розвитку релігійної культури, яка розкривається як суспільна діяльність, заснована на системі релігійних відносин, уявлень, знань та практики, утворених на її базі релігійних інституцій, отриманих матеріальних та духовних наслідків, успадкованих та розвинутих носіями відповідно історичним умовам. Метою дослідження є розгляд спадкоємності у розвитку релігійної культури в категоріях загального та особливого, визначення сутності та механізмів спадкоємності у розвитку релігійної культури. Основним виступає діалектичний метод дослідження. Загальними рисами спадкоємності розвитку релігійної культури визначаються об'єктивність, загальність, безперервність, цілеспрямованість, втіленість у формах ритуалів, обрядів, традицій. Особливими рисами релігійної спадкоємності є об'єктивність, особистісний, діяльнісний характер, суміщення вічного та тимчасового, фізичного і містичного, наголос на незмінності релігійних традицій.

Ключові слова: спадкоємність, релігійна культура, загальне, особливе, сутність, механізм спадкоємності.

З давніх часів будучи предметом філософської рефлексії, релігія все ще зостається джерелом дослідницького інтересу. На сьогодні існує біля трьохсот визначень «релігії» [9, с. 4], що засвідчує зацікавленість дослідників різноманітних релігійних форм, наближення до усвідомлення сутності «релігійної культури». Незважаючи на використання терміну в різних наукових розвідках, системні дослідження «релігійної культури» тільки розпочинаються.

Г. Волков відніс релігійну культуру до духовної культури, «породженої релігійними запитамі людей і покликаної їх задовольняти» [2]. С. Лебедев виділяючи аксіологічну складову походження культури, не приділяв уваги діяльнісному компоненту релігії [12]. Д. Лалетін концентрує надіяльнісній складовій, ігнорував її трансформації, залишаючи релігійну культуру без джерела розвитку [11, с. 56]. О. Кирлежев, взагалі вважає «релігійну культуру» нісенітницею, бо, на його думку, «культура» не має відношення до релігії [10]. І. Яблоков визначає релігійну культуру «сукупністю способів і прийомів забезпечення та здійснення буття людини, які реалізуються в ході релігійної діяльності

і представлені в продуктах, що мають релігійні значення та сенси, які передаються та засвоюються новими поколіннями» [20], що, значно краще передає зміст явища, але є все ж більш абстрактним порівняно із визначенням В. Воловика, у якого: «релігійна культура – категорія релігійної свідомості, соціально-філософська і релігійнознавча категорія для позначення історично складеної форми релігійних відносин, відповідної їй системи релігійних знань, мотивів, форм, способів та методів релігійної діяльності віруючих, створених ними релігійних організацій та інституцій, матеріальних та духовних результатів, цінностей та оцінок, з необхідністю приналежних народу, нації, іншій соціальній групі, конкретному суспільству, людству в цілому, а також, окремій особистості на певному етапі розвитку» [4, с. 125]. У якості робочого визначення нашого дослідження, *релігія* розкривається як історична форма світогляду, що окрім людського, пізнаного світу, базується на визнанні і вірі в існування вищого надприродного світу – вмістилища надприродних сил гідних поклоніння. «Включене» переживання зв'язку із надприродним виступає основою формування релігійної свідомості, динамічних історично-культурних феноменів та системи відносин, які «офарбовуючи» суспільну діяльність, втілюються у релігійних культурах. *Релігійна культура* виступає соціально-філософською категорією, розкривається як суспільна діяльність, що заснована на системі історично сформованих релігійних відносин, уявлень, знань та практики, створених на їх базі релігійних інституцій, отриманих матеріальних та духовних наслідків, успадкованих та розвинутих носіями відповідно історичним умовам. Спадкоємність виступає базовою категорією усвідомлення історичного та релігійно-культурного процесу розвитку.

Ще півстоліття тому позитивістка думка пророкувала зникнення релігії як соціального явища. Спираючись на ідею первісного безсилля людини перед природою як підґрунтя релігії, науковці вважали, що з розвитком наук у ХХ столітті релігія втрачає засади свого існування. Саме, під час ствердження таких концепцій, І. Валлерстайн, одним з перших дослідників відзначив, що попри прогнози, замість занепаду відбувається «релігійний ренесанс», причинами якого, дослідник серед інших, вказував системну кризу держави, пов'язаної із нею науки та культури [3].

Поглиблення розуміння відповідності феномену та поняття спадкоємності, актуалізує *мету нашого дослідження*: соціально-філософський аналіз спадкоємностей розвитку релігійної культури в категоріальній парі загального та особливого, розгляду сутності та механізмів передачі релігійного спадкового досвіду.

Мислителями давнини спадкоємність розглядалася у випадках коли йшлося про сутність людини та суспільства. Так, прихильність давньоєгипетської культури до традиціоналізму відбивалася у релігійному мистецтві, яке на протязі свого існування користувалося одними канонами [16], закономірно виникаючі нові елементи сприймалися як удосконалення існуючих. Показово, що діяльнісна форма спадкоємності передувала та переважає із вербально-дієвою, які згодом співіснують із письмовою формою транслявання спадку. Саме давньоєгипетський консерватизм створив умови для розробки традиційних образів, професіоналізації

як поєднання концептуальності та майстерності, які базувалися на попередньому спадкоємному досвіді.

Як свідчення уваги до спадкоємного зв'язку в усі часи, пригадаємо рефлексію «зпосованості» дітей, наслідувачів спадкоємних традицій у Гесіода [6, с.180–185], Сократа, Тіта Лукреція Кара [13], Плутарха [18]. В Середньовіччі така рефлексія присутня у творах Боєрція та «отців» християнської церкви.

Перша філософська категоріальна розробка поняття «спадкоємності» належить Г. Гегелю. На його думку, «спадкоємність» є одним з загальних проявів діалектичного закону заперечення–заперечення, формою збереження певного досвіду. «Зняте» розглядається як таке, що втратило свою непосредність, але, аж ніяк не знищене. Діалектично сприйняте заперечення передбачає не тільки руйнування старого, а й збереження та розвиток того, що відповідає нагальним потребам [5].

Матеріалістична діалектика, розглядає спадкоємність як об'єктивну закономірність буття, що проявляється в процесі розвитку пізнання. Найважливішою вважалася спадкоємність матеріального виробництва, яка визначала інші види спадкоємності. Так суспільно-економічні відносини будучи обумовленими виробничим потенціалом, визначали ідеологічне тло суспільних відносин. Складний, різноплановий характер спадкоємності в розвитку культури веде до виділення її прогресивного (підвищення культурного рівня) та регресивного типу (зниження культурного рівня). Якщо розвиток, це необоротний, спрямований та закономірний процес [19, с. 561–562] культурного сходження, то спадкоємність – є зв'язком, що єднає усю конструкцію та забезпечує трансляцію культурного досвіду. *Сутністю спадкоємності* у розвитку релігійної культури є збереження елементів [1] та зв'язків цілого, його частин в структурі відносин при переході у новий стан.

Вживання нових людських генерацій забезпечується попередниками у формі міжпоколінного спадкоємного зв'язку, «колективної пам'яті», «життєвого світу» [7, с. 91], але включення нащадків в систему суспільних відносин складену в минулому, не забезпечує її незмінність. Плинність історичних умов обумовлює доповнення та трансформації культурної спадщини, відсторонення на периферію актуальності досвіду незатребуваного в конкретних умовах. Система культурної спадкоємності виконує роль духовного контуру, який формуючи духовний стан покоління, сам трансформується під впливом актуальних соціальних, культурних, економічних та інших умов, що історично відрізняються від попередніх.

Процес спадкоємності розвитку релігійної культури, не завжди відкритий інтелектуальному сприйняттю часового зв'язку минулого, сучасного та майбутнього, тому для розкриття достеменного сенсу спадкоємної традиції необхідна *мудрість*. Е. Гуссерль інтерпретує «мудрість» як значущу духовну якість, що відкриває духовний спадок минулих поколінь [8, с. 229]. Тобто, релігійно-культурна спадкоємність транслює не тільки досвід минулого, а й «мудрість» як адекватне розуміння стану речей, яка не може упредметнитися без гармонійно розвинутої життєвої *активності*.

Як категорія соціальної філософії, спадкоємність знаходиться у органічному взаємозв'язку із провідними

філософськими категоріями визначеності, обумовленості та цілісності, без яких аналіз категорій матеріалістичної діалектики неможливий. Кожний процес, відрізняючись від інших, має і дещо спільне, саме існування цього спільного з необхідністю обумовлює спадкоємність [1, с. 16]. Розрізняючи еволюційні та циклічні типи розвитку, треба розпізнавати спадкоємність на рівні кількісних змін в межах незмінної якості, коли вона виступає основою повторюваності, від спадкоємності пов'язаної із якісними змінами, визначальною рисою яких буде заперечення існуючої структури [1, с. 19]. Перехід на новий якісний рівень і буде визначатися як власне «розвиток» на відміну від «змін», повторення. Особливістю спадкоємності у колі близьких понять («сукцесія», «лінійка» «філіація»), є те, що вона має місце тільки стосовно структурно складних об'єктів, при спрощеній структурі об'єкту, пропонується використовувати поняття «просте відтворення» [1, с. 15–16].

Гносеологічно розрізняються два види спадкоємності: *спадкоємність поколінь* та *культурно-духовна спадкоємність*. Культурно-духовна складова складає об'єм культурного спадку («що передається»), спадкоємність поколінь є суб'єктивною стороною процесу спадкоємності («хто передає»), не оволодівши спадком неможливо його передати без викривлень, адаптувати до оновлених суспільних умов.

Різні історичні епохи, спадкоємність поколінь має різний зміст культурного спадку [17, с. 412]. «Традиційні» форми трансляції досвіду безпосередні, «посттрадиційні» – опосередковані. Специфічні «наголоси» мають етапично-інституціональне походження і пов'язані із об'єктивно домінуючою ідеологією, суб'єктивна складова розкривається в аналізі процесу передачі-прийняття спадку. Поєднання об'єктивної та суб'єктивної складових в певних історичних умовах трансляції спадку дає специфіку конкретного прецеденту спадкоємності.

Складовими процесу спадкоємності є: культурне середовище, спадок; спадконосці, «канал» передачі спадку; спадкоотримувачі; процес передачі спадку. Часово-просторова модель спадкоємного процесу структурується у вертикальному та горизонтальному напрямках: вертикаль розкриває картину трансляції релігійно-культурного спадку в послідовній зміні поколінь, горизонталь, – дозволяє аналізувати взаємодію синхронних в часі та в просторі поколінь. Традиційна модель спадкоємності є надійною, але постійно втрачає свою дієвість, через несумісність «старого» з «новим».

Розглядаючи проблему «батьків та дітей», виявляється, що саме «конфлікт поколінь» дає змогу підростаючим генераціям в близьких до реальних, та все ж поблажливих умовах отримати досвід відстоювання власної думки. «Конфлікт» як заперечення на практиці частіше виступає «суперечністю», будучи важливою частиною спадкоємного загалу. Спадкоємність розглянута як певний об'єм досвіду-інформації, повинна мати зацікавлених суб'єктів та надійний механізм відтворення, розкриваючи спадкоємність як систему, що вміщає *об'єктивну* складову: цінності, ідеали, традиції, які представляють спадкоємність, як певний об'єм інформації; *суб'єктивну* складову, як зв'язок поколінь людей, що втілюють соціальні знання, вміння та навички; як *механізм* передачі спадку, суб'єкт-об'єктний

та суб'єкт-об'єкт-суб'єктний зв'язок між підсистемами спадкоємності.

Змістовно, *сталість* релігійної культури забезпечує присутність в її складі фундаментального ядра, утримуючого як загальнокультурні так і ідентифікуючі максими, які, мають граничну ступінь обов'язковості. *Мінливість* обумовлюється частиною культурного спадку, яка пов'язана з ядром і утримує в собі інтерпретації, засоби опрідметнення основоположних максим. Механізм спадкоємності це спосіб передачі інформації-спадку, що зв'язує суб'єктів трансляції з приводу передачі спадку. В діяльності усіх поколінь, спадковий релігійний досвід зберігаючи свою актуальну функціональність трансформується формально, за суттю ж залишається відносно не змінним, що пояснює низьку швидкість якісних змін релігійних культур.

Спадковий релігійний досвід об'єднує в собі: релігійний *суспільний* досвід (цільності, збереження, трансляції та розвитку) – узагальнений на загальнолюдському та окремому культурно-релігійному рівнях; релігійний *особистісний* досвід (збереження, трансляції та розвитку) транслятора.

Механізм спадкоємності, належить до роду соціальних, він активізує спадковий, попередньо адаптований до соціальних умов досвід, принесений батьками нащадкам. Прийнятий від попередників він пройшов крізь мінливі умови батьківського життя, тому окрім самого об'єкту утримує і спадкоємні засоби його можливого оновлення. Проходячи крізь «загальне сучасне» батьків та їх дітей, об'єкт сепарується на актуальний та не актуальний досвід, які, в свою чергу, і самі розділяються за ступенем актуальності. Найбільш актуальний досвід використовується та адаптується батьками під потреби «дітей» з їх участю в процесі виховання. Менш актуальний, розташовується на більш віддаленій «орбіті» актуальності і залучається у разі потреби.

Перебуваючи у постійному розвитку соціальний механізм культурної спадкоємності функціонує у конкретному культурному середовищі для відтворення діяльності, яка приймається як бажана, але у сходженні від етно-релігійного рівня культури до загальнолюдського, соціальний механізм повинен проявляти ригідність, яка б обмежувала втрату культурно-етнічної ідентичності, тому, спадкоємний механізм релігійної культури має конкретні особливості: відмінності при передачі теоретичного та практичного досвіду; загально релігійного досвіду (духовності) та конкретно релігійних уявлень; станового змісту релігійної культури (жертви, віруючі).

Оскільки наслідком історичних змін релігійної культури є збереження та розвиток релігійної культури, мета постає достатньо широко, уможливаючи використання алгоритмічних структур, як то: *дискретності*, поділу процесу релігійної спадкоємності на ряд типових дій, виділяючи лише ключові етапи, які визначають успіх у цілому; *однозначності*, передбачаючи зрозумілість дій для суб'єктів процесу; *детермінованість*, *доступність*, та *поступовість*, виконання простих дій, з отриманням очікуваного результату – божої присутності у житті віруючого; *універсальність*, як виконання різних вправ для розвитку медитативного зосередження, через розвиток

побутового зосередження, наприклад: махасіддха Сараха загострюючи стріли, «гострив» своє проникаюче розуміння, махасіддха Тілопа вичавлюючи олію з кунжуту, отримував сутність явищ; *лімітованість*, тобто визначеність кількості етапів; *еквіфінальність*, можливість досягнення мети різними шляхами, як то: віри, відданості, інтелекту та ін.; *цілеспрямованість*, веде до жаданого результату, забезпечуючи особисте благополуччя безсмертя, в ідеалах конкретного релігійного вчення.

Критеріями для оцінки спадкоємності виступають: *ідеали* релігійних культур, відтворенні у певних особистих та суспільних поведінкових зразках; *проявлення* релігійно-культурних зразків особистісної та суспільної діяльності; *теоретична обізнаність* у питаннях національно-релігійної традиційності; *практичний вияв* релігійної традиційності; *соціально-релігійна зрілість*.

Нагальна історично-культурна ситуація вимагає досягнення «вічних» цілей у кардинально змінених умовах, актуалізуючи адаптацію та/чи трансформацію традиційних алгоритмів релігійної діяльності. Релігійно-культурна спадковість складається не лише із досвіду досягнення певної мети, а й узагальнює алгоритми дій у ситуаціях невизначеності, даючи послідовникам «ключ-межу» припустимих варіацій (новацій та інновацій) конкретної релігійної культури. Визначеність дій у ситуаціях невизначеності наводиться, наприклад, у відомій мудрості Конфуція: «Благородна людина з гідністю чекає веління Неба. Низька людина метушливо очікує вдачу», чи в Екклесіасті «Суєта суєт, суєта суєт, – все суєта!»

В діалектиці розвитку, кожен новий етап релігійної культури неможливий без попереднього, і у той же час, заперечує його, таким чином, в ході наданого аналізу, виникає змога виділити *загальні* риси спадкоємності розвитку релігійної культури: спадкоємність розвитку релігійної культури, як і загалом спадкоємності, носить об'єктивний, загальний характер, існуючи незалежно від бажання «церковників» та небажання атеїстів, є постійним, безперервним процесом, який відтворюючись забезпечує трансляцію життєвого досвіду; спадкоємність розвитку релігійної культури, як і загалом спадкоємність, обумовлюється діяльністю людей і людських спільнот маючи свідомий, осмислений, цілеспрямований характер; спадкоємність має діалогічний характер, перифразуючи М. Мамардашвілі [14, с. 14–27], культура існує тільки коли вона успадковується; протоформи культурної спадкоємності пов'язані із релігійним культом, несучи сакральний життєвий досвід; спадкоємність у розвитку релігійної культури, як і загалом спадкоємність, виявляється у формах ритуалів, обрядів, звичаїв, традицій, пережитків; спадкоємність у розвитку релігійної культури, не є незмінною: вона оновлюється з часом, від покоління до покоління перебуває у перманентному розвитку, відповідаючи зміні умов культурного життя; в залежності від історичних умов спадкоємність може бути безперечною та перервною, що пов'язано із історичними умовами, які сприяють збереженню носіїв спадкоємності або їх знищення, наприклад, радянської антирелігійної боротьби, коли до 1921 року влада закрила понад половину з тисячі діючих монастирів, до 1924 року тільки в Російській Православній Церкві

загинув 21 архієрей, 15 тис. представників кліру та ченців [15, с. 833]. Але, ці заходи остаточно не перервали релігійні традиції, вони «перереформували» їх у менш публічні, «катакомбні», втаємничені форми, актуалізуючи *особливості* спадкоємності у розвитку релігійної культури, а саме: спадкоємність в релігійній культурі має об'єктивний характер бо джерелом буття сущого вважається бог; спадкоємність в релігійній культурі має діяльнісний характер, базується на особистому релігійному досвіді, з втрачанням «богонадхненності» релігія перетворюється на історичні, культурні та інші феномени; спадкоємна діалогічність релігійної культури має наголос на перетині вічного та тимчасового, релігійна культура «зупиняє» час, повертаючи людину до позачасових істин; на окремих історичних етапах можлива переривчатість спадкоємності у випадках поступової деградації чи миттєвого знищення певної частини носіїв культурної спадщини, але переривчатість не означає повного припинення спадкоємності, змінюється лише об'єм та якість спадкоємного досвіду; спадкоємність релігійної культури обіймає як реальний так і містичний рівні; в спадкоємності релігійної культури робиться акцент на «міжсвітовій» взаємодії, усупільненні досвіду налагодження стосунків божого та людського світів; релігійна культура позиціонує себе як «оплот традиційності» суспільства, тому має наголос на освяченій незмінності релігійних традицій; змінність в релігійній культурі відповідаючи соціально-культурним змінам стосується соціальної доктрини церков, і не торкаються віровчення та релігійної організації.

Підводячи підсумки зазначимо, спадкоємність пов'язує між собою усі сфери буття культури, в галузі ж релігійної культури спадкоємність має специфічні особливості, які забезпечують відтворення саме релігійної форми засвоєння світу, яка пов'язує раціональне та ірраціональне в людині.

Список використаних джерел

1. Баллер Э. А. Преемственность в развитии культуры. – М: «Наука», 1969. – 294 с.
2. Волков Г. Н. Краткий курс лекций по дисциплине «Этнопедагогика» / Г. Н. Волков [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://studme.org/1584072028422/pedagogika/etnopedagogika/>
3. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире / И. Валлерстайн [пер. с англ. П. М. Кудюкина]. – СПб.: Издательство «Университетская книга», 2001. – 416 с.
4. Воловик В. И. Философия религиозного сознания. Монография / В. И. Воловик. – Запорожье: Просвіта, 2009. – 216 с.
5. Гегель Г. В. Ф. Философия религии. В 2-х томах / Г. В. Ф. Гегель; [пер. с нем. М. И. Левиной]. – М.: «Мысль», 1975. – Т.1. – 532 с.
6. Гесиод. Теогония / Гесиод; [пер. В. В. Вересаева] // «Эллинистские поэты», 1963. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://mify.org/books/theogonia.txt>
7. Гуссерль Э. Картезианские размышления / Э. Гуссерль; [пер. Д. В. Скляднева]. – СПб.: Наука: Ювента, 1998. – 316 с.
8. Гуссерль Э. Избранные труды / Э. Гуссерль; [сост. В. А. Куренной]. – М.: Издательский дом «Территория будущего», 2005. – 464 с.
9. Колодний А. М. Феномен релігії: природа, структура, функціональність, тенденції / А. М. Колодний. – К.: Світ знань, 1999. – 52 с.
10. Кырлежев А. «Религиозная культура» – это просто? О религии светскости и невозможности нерелигиозной культуры / А. Кырлежев [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://religo.ru/columns/10005>

11. Лалетин Д. А. Культурология: учебное пособие / Д.А. Лалетин. – Воронеж: ВГПУ, 2008. – 264 с.
12. Лебедев С. Д. Секуляризация как светско-религиозное взаимодействие: синергетические аспекты / С. Д. Лебедев [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://socionav.narod.ru/staty/sinerg.htm>
13. Лукреций. О природе вещей / Тит Лукреций Кар [пер. с лат.Ф. Петровского]. – М.: «Художественная литература», 1983 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.100bestbooks.ru/files/Carus_O_prirode_veshey.pdf
14. Мамардашвили М. Как я понимаю философию / М. Мамардашвили; [2-е изд., изм. и доп., сост. и общ.ред. Ю. П. Сенокосова]. – М.: «Прогресс», «Культура», 1992. – 412 с.
15. Практический справочник по православию. – М.: Олма Медиа групп, 2008. – 1024 с.
16. Раушенбах Б. В. Живопись и рельеф Древнего Египта / Б. В. Раушенбах // Геометрия картины и зрительное восприятие [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lah.ru/konspekt/back/gr-egip.htm>
17. Турен А. От обмена к коммуникации: рождение программированного общества / А. Турен // Новая технократическая волна на Западе; [ред. и вступ. стат. П.С. Гуревича]. – М.: Прогресс, 1986. – С.410–430.
18. Эллинистские поэты VII–III вв. до н.э. Эпос. Элегия. Ямбы. Мелика / Отв. ред. М. Л. Гаспаров. – М.: Ладомир, 1999. – 528с.
19. Юдин Э. Г. Развитие / Э. Г. Юдин // Философский энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1983. – С.561–562.
20. Яблоков И. Н. Проблема определения религии / И. Н. Яблоков [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.religare.ru/article21.htm#back>

References

1. Baller Je. A. Preemstvennost' v razvitii kul'tury. – M: «Nauka», 1969. – 294 s.
2. Volkov G. N. Kratkij kurs lekcij po discipline «Jetnopedagogika» / G. N. Volkov [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://studme.org/1584072028422/pedagogika/etnopedagogika/>
3. Vallerstajin I. Analiz mirovyh sistem i situacija v sovremennom mire / I. Vallerstajin [per. s angl. P. M. Kudjukina]. – SPb.: Izdatel'stvo «Universitetskaja kniga», 2001. – 416 s.
4. Volovik V. I. Filosofija religioznogo soznaniya. Monografija / V. I. Volovik. – Zaporozh'e: Prosvita, 2009. – 216 s.
5. Gegel' G. V. F. Filosofija religii. V 2-h tomah / G. V. F. Gegel'; [per. s nem. M. I. Levinoj]. – M.: «Mysl'», 1975. – T.1. – 532 s.
6. Gesiod. Teogonija / Gesiod; [per. V. V. Veresaeva] // «Jellinskie pojety», 1963. [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://mify.org/books/theogonia.txt>
7. Gusserl' Je. Kartezijskie razmyshlenija / Je. Gusserl'; [per. D. V. Skljadneva]. – SPb.: Nauka: Juventa, 1998. – 316 s.
8. Gusserl' Je. Izbrannye trudy / Je. Gusserl'; [sost. V. A. Kurennoj]. – M.: Izdatel'skij dom «Territorija budushhego», 2005. – 464 s.
9. Kolodnyj A. M. Fenomen religii': pryroda, struktura, funkcionálnist', tendencii' / A. M. Kolodnyj. – K.: Svit znan', 1999. – 52 s.
10. Kyrlezhev A. «Religioznaja kul'tura» – jeto prosto? O religii svetskosti i nevozmozhnosti nereligioznoj kul'tury / A. Kyrlezhev [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://religo.ru/columns/10005>
11. Laleitin D. A. Kul'turologija: uchebnoe posobie / D. A. Laleitin. – Voronezh: VGPU, 2008. – 264 s.
12. Lebedev S. D. Sekularizacija kak svetsko-religioznoe vzaimodejstvie: sinergeticheskie aspekty / S. D. Lebedev [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://socionav.narod.ru/staty/sinerg.htm>
13. Lukrecij. O prirode veshhej / Tit Lukrecij Kar [per. s lat. F. Petrovskogo]. – M.: «Hudozhestvennaja literatura», 1983 [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: http://www.100bestbooks.ru/files/Carus_O_prirode_veshey.pdf
14. Mamardashvili M. Kak ja ponimaju filosofiju / M. Mamardashvili; [2-е изд., изм. и доп., сост. и обш. ред. Ю. П. Сенокосова]. – М.: «Progress», «Kul'tura», 1992. – 412 с.
15. Prakticheskij spravocnik po pravoslaviju. – М.: Olma Media групп, 2008. – 1024 с.
16. Raushenbah B. V. Zhivopis' i rel'ef Drevnego Egipta / B. V. Raushenbah // Geometrija kartiny i zritel'noe vosprijatie

[Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://lah.ru/konspekt/back/gr-egip.htm>

17. Turen A. Ot obmena k kommunikacii: rozhdenie programirovannogo obshhestva / A. Turen // Novaja tehnokraticheskaja volna na Zapade; [red. i vstup. stat. P. S. Gurevicha]. – M.: Progress, 1986. – S.410–430.
18. Jellinskie pojety VII–III vv. do n.e. Japos. Jelegija. Jamby. Melika / Отв. ред. М. Л. Гаспаров. – М.: Ладомир, 1999. – 528 с.
19. Judin Je. G. Razvitie / Je. G. Judin // Filososfskij jenciklopedicheskij slovar'. – М.: Sovetskaja jenciklopedija, 1983. – S.561–562.
20. Jablokov I. N. Problema opredelenija religii / I. N. Jablokov [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.religare.ru/article21.htm#back>

Kapritsyn I. I., PhD in Philosophy Sciences, Associate Professor of Department of social philosophy and management, Zaporizhzhya National University (Ukraine, Zaporozhye), ikapritsyn@gmail.com

Continuity in the development of religious culture: general and the specific

Consider the problem of determining the continuity in the development of religious culture, which is revealed as a social activity, based on a system of religious attitudes, perceptions, knowledge and practices established on the basis of its religious institutions received the material and spiritual results, inherited and developed carriers respectively historical conditions. The aim of the research is to examine the continuity in the development of religious culture in terms of the general and the particular, the definition of the nature and mechanisms of succession in a religious culture. The main method that was used in this rese archis a dialectical method of investigation. The common features of the continuity of religious culture are determined by objectivity, universality, continuity, embodied in the form of rituals, ceremonies and traditions. The features of religious succession are: objective, personal, activity character, the combination of the eternal and the temporal, physical and mystical, the emphasis on immutability of religious traditions.

Keywords: continuity, religious culture, general, special, nature, mechanism of succession.

* * *

УДК 141.319.8

Сабадуха В. О.,
кандидат філософських наук, доцент,
Івано–Франківський національний технічний
університет нафти і газу (Україна,
Івано–Франківськ), ukrainian_idea@ukr.net

ІДЕЯ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ ПРИНЦИПІВ ДУХОВНОЇ ІЄРАРХІЇ І РІВНОСТІ

Досліджено формування концепту «кожна людина – особистість» в контексті принципів духовної ієрархії й рівності. Незважаючи на велику кількість підходів до розуміння поняття особистості, усі вони виникли в межах твердження «кожна людина – особистість», тому надзвичайно актуальною є проблема – як саме здійснювалося його формування. За методологічне підґрунтя використано теорію знання К. Мангайма: зміст філософських понять слід шукати в онтологічних засадах буття суспільства. Доведено, що концепт «кожна людина – особистість» є продуктом колективного несвідомого і формувався він в епоху Просвітництва та під час Великої французької революції. Принципи ієрархії та рівності – це світоглядні принципи, специфікою яких є те, що навколо них завжди точиться відкрита або прихована світоглядна боротьба. Обґрунтовано, що на зміну концепту «кожна людина – особистість» має прийти ієрархічне розуміння людських якостей. Сформульовано переваги принципу духовної ієрархії у порівнянні з принципом рівності.

Ключові слова: особистість, світоглядна боротьба, ієрархія, рівність, колективне несвідоме.

У філософії й філософській антропології зокрема дедалі більше відчутна парадигмальна криза. Незважаючи на зусилля науковців, не вдається визначити, у межах якої парадигми розвивається модерна й постмодерна філософія. Зробімо спробу відшукати засадничі принципи, що лежать в основі сучасної філософії й гуманітарних наук взагалі, утім, переважна більшість гуманітаріїв свідомо вважають, що кожна людина – особистість. Досліджуючи роль парадигм у науці, Т. Кун дійшов висновку, що вони